

A purāṇák és a Bhāgavata-purāṇa

Śacīsuta Dāsa
(Tóth Zoltán)

1. A nyugati purāṇa-kutatás rövid története

Horace Hayman Wilson 1840-ben adta ki a *Viṣṇu-purāṇa* fordítását, s ugyanebben az évben jelent meg Burnouf *Bhāgavata-purāṇa* fordításának első kötete is. Ezek az első fordítások nagymértékben meghatározták az indológia úttörői számára a *purāṇa*-kutatás irányát. Winternitz egyik könyvében, a *purāṇákról* szóló fejezetben három kiemelkedő tudóst említ meg ezzel kapcsolatban: Wilson, Kennedy és Burnouf. Ludo Rocher *The Purāṇas* című könyvének elején az egyik lábjegyzetben hozzáteszi, hogy a kutatók milyen módon voltak hatással egymásra: Lassen teljes mértékben Wilsonra és Burnoufra támaszkodik, Weber pedig Lassenre.¹

Általában véve azonban a *purāṇák* tanulmányozását elhanyagolták, és Ludo Rocher szerint ez a hozzáállás többnyire Wilsonnak köszönhető. Ugyanis mi-

után Wilson lefordította a *Viṣṇu-purāṇát* és áttanulmányozta a tizenhét másikat – melyekről kivonatot is készített –, meg volt róla győződve, hogy ezek kései dokumentumok sok utólagos betoldással, s ezért teljesen felesleges lefordítani a többi.² (Natalie P. R. Sirkin utólag bizonyította (1965), hogy Wilson „*anélkül írt elemzést a purāṇákról, hogy elolvasta volna őket*”. Emellett szerinte Wilson lelkiismeretét a plagizálás vétke is terheli: más szerzők kéziratait használta fel egyes művei kiadása során.)³ Többnyire Wilson véleménye lett az alapja annak a hozzáállásnak, melyet Rocher így foglal össze: „*Az a tény, hogy a purāṇáknak kései dátumokat tulajdonítottak, s »nem igazán eredeti« címkét ragasztottak rájuk, az európai indológusokat törvénytörően elrettentette, akik a romanticizmus atmoszférájában csak olyan dolgok iránt érdeklődtek, amelyek ősieik és eredetiek voltak.*”⁴

Ez is az oka annak, hogy közel egy évszázadig (kb. 1830–1930) nem sok kutatás történt ezen a téren egészen Winternitz és kortárs tudóstársai (Frederich Eden Pargiter és Willibald Kirfel) idejéig.

A Wilsonékéhoz hasonló vélemények mellett a *purāṇák* kutatását az a tény is akadályozta, hogy hatalmas mennyiségű anyag, és ez többeknek is gondot okozott, hogy „kézbe vegyék”. Továbbá problémát jelentett az is, melyet gyakorta felhoznak a *purāṇák* elhanyagolása indoklásaként, hogy a nyomtatásban megjelent forrásanyagok sokszor gyenge minőségűek, tele

¹ Rocher 1986: 4.

² Rocher 1986: 4.

³ Sirkin 1965: 303.

⁴ Rocher 1986: 5.

vannak hibákkal, és ami még rosszabb: nem lehet tudni, hogy mennyit változtattak rajtuk az eredeti kéziratokhoz képest. Ezért erőteljesen felmerült az igény a kritikai kiadások iránt. Ez komoly kutatómunkát igényel, így az első ilyen jellegű munkák 1967-ben (*Vāmana-purāṇa*) és 1972-ben (*Kūrma-purāṇa*) jelentek meg.⁵

E szempontból szerencsésnek mondhatjuk magunkat, hogy magyar nyelven is elérhető A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupāda (1896–1977) fordításában a *Bhāgavata-purāṇa* vagy *Śrīmad-Bhāgavatam* első Kilenc Éneke, illetve a Tizedik Ének első tizenhárom fejezete. (A magyar fordítás jelen pillanatban is folyik. Angol nyelven Śrīla Prabhupāda tanítványai fejezték be a szanszkrit nyelvű kézirat fordítását Hṛdayānanda dāsa Goswami vezetésével.) Sok pozitív visszajelzés érkezett a különböző egyetemek professzoraitól a világ minden tájáról, melyekben Śrīla Prabhupāda fordításának tudományos értékét méltányolták. Ez a reakció annak is köszönhető, hogy Prabhupāda könyvei tartalmazzák az eredeti *devanāgarī* szöveget, annak latinbetűs átírását, külön-külön minden egyes szó jelentését, valamint a versek teljes fordítását. A versekhez fűzött magyarázatok pedig azzal a céllal íródtak, hogy rávilágítsanak az ősi szövegek aktualitására a mai nyugati ember számára is, megőrizve közben az eredeti filozófia tisztaságát. Ezzel Śrīla Prabhupāda illeszkedik ahhoz a *gauḍīya-vaiṣṇava* gyakorlathoz, amely reaktualizálja az ősi tanokat az adott korszak emberei számára.

2. A purāṇák bírálói Indián belül

A *purāṇákkal* kapcsolatban Indián belül is sok ellenérzést tápláltak egyes modern hindu gondolkodók (pl. Devendranath Tagore), mivel szerintük a *purāṇák* tanaik miatt nem tudnak a hinduk egy vallás zászlaja alatt felsorakozni. Egyesek a *purāṇák* szektáriánus jellemvonásaira utalnak e bírálatukkal, mivel a különböző *purāṇák* különféle *devatákat* (Viṣṇu, Śiva, Agni, Sūrya, Durgā stb.) javasolnak kizárólagosan imádandó személyekként, s így megosztják, sőt szembefordítják egymással az embereket. Mások pedig a *purāṇákban* fellelhető, számukra megemészthetetlen, „zavaros mitológiai elemekre” mutogatnak ujjal.⁶

Ezzel kapcsolatban mindössze annyit szeretnék hozzáfűzni, hogy a szentírásokat soha nem lehet hibáztatni az emberi gyarlóság szélsőséges megnyilvánulásai miatt. Tény, hogy a *purāṇák* valóban egymásnak látszólag ellentmondó módon egyik vagy másik félistent dicsőítik egyetlen imádandó istenségként, ez mégsem a *purāṇák* hibája. Ez a jelenség a Védáknak azt a jellemvonását példázza, melynek segítségével az eltérő lelki beállítottsággal rendelkező embereket fokozatosan felemelik arra a szintre, hogy megértsék: végső soron egyetlen Abszolút Igazság létezik. A különféle vallási rendszerek az egyének igényeit elégítik ki, s ha megfelelően végzik a számukra előírt imádatszabályokat, akkor fokozatosan eljuthatnak a megértés e magasabb szintjére.

⁵ Rocher 1986: 5, 7.

⁶ Rocher 1986: 8–9.

A modern hindu gondolkodók mellett egyes filozófiai iskolák prédikátorai is kivették a részüket a hiteltelenítő hadjáratban. Virajananda például a hindu szentíráásokat két részre osztotta. Szerinte az *ārṣa* szövegek, amelyeket a *ṛṣik* (bölcsek) írtak (vagyis a négy Véda), hitelesek, míg a többi, a nem *ārṣa* szövegek nem hitelesek. Egyik munkájában, a *Sārvabhauma Sabhāban* pl. külön kiemeli a *Bhāgavata-purāṇát* mint „hiteltelen és értéktelen” írást. Tanítványa, Dayānanda Sarasvatī még egy magyarázatot is adott ki 1865-ben a *Bhāgavatamról* hasonló hangulatban, *Bhāgavatakhāṇḍana* címmel. Mindközben ő maga a *Devībhāgavatát* védte, hogy az az igazi *Bhāgavata-purāṇa*, mivel szerinte a *Bhāgavatamot* csak kétszáz évvel ezelőtt írták.⁷

A dátumra reagálva V. R. Ramachandra Dikshitarnek, a Madras-i Egyetem professzorának könyvéből, a *Purāṇa Index* (1951) előszavából idézek pár sort, mely sorozatban a *Vāyu*-, a *Brahmāṇḍa*-, a *Viṣṇu*-, a *Matsya*- és a *Bhāgavata-purāṇák* szövegét dolgozta fel rendkívüli alapos-sággal: „*Habár a többi purāṇa is azonos történelmi fontossággal és kulturális értékkel bír, én mégis ezt az ötöt választottam ki, mivel véleményem szerint ezek a legősibb kompozíciók a tizennyolc purāṇa közül.*”⁸

Az *ārṣa* és a nem *ārṣa* újrakanonizációs törekvésekről pedig csak annyit, hogy ez Virajananda minden hagyományt nélkülöző konstrukciójának tekinthető. A védikus irodalom eredetét és felépítését fi-

gyelembé vevő hármast, régóta jól ismert beosztását *prasthāna-trayānak* nevezik. A négy Véda és az *upaniṣadok śruti-prasthānaként* vagy *śrutiként*, a *purāṇák* és az *itihāsák smṛtiként*, a *Vedānta-sūtra* pedig *nyāyaként* ismeretes. Mindhárom forrást hitelesnek ismerik el a szaktekintélyek.⁹ Ennek fényében indokolatlan az újabb kategóriák bevezetése.

E pár rövid gondolat betekintést nyújt abba a közegbe, ahová a kutató jut el, miközben megpróbál hiteles információk birtokába jutni a védikus írásokat illetően. Tény viszont, hogy a *purāṇákat* India egész területén, a négy Védánál is jobban ismerik, ezért nem lehet alábecsülni a jelentőségüket. A *purāṇák* közül pedig a *Bhāgavatam* a leghíresebb India-szerte.¹⁰ Hírnevét az is emeli, hogy a *Ṛg-vedában* található *gāyatrī-mantra* magyarázatának is tekintik, mivel az első verse – csakúgy, mint a *gāyatrī* – a *dhīmahi* szóra végződik.¹¹ Ezt Śrīla Prabhupāda is kiemeli a *Bhāgavatam* legelső verséhez írt magyarázatában.¹²

Ezenkívül számos magyarázatot (összesen százharminchatot) fűztek hozzá az évszázadok során.¹³ Gyakorlatilag minden fontosabb filozófiai iskola, tanítványi láncolat kommentálta a *Bhāgavatamot*, s közülük is az egyik leghíresebb Śrīdhara Svāmī (kb. 1350–1450), mely a *Bhāvārtha-dīpikā* címet viseli. A *gauḍīya-va-iṣṇava* tanítványi láncolaton belül első-

⁷ Rocher 1986: 9–10.

⁸ Dikshitar 1995: v.

⁹ Tóth-Soma 1997: 50.

¹⁰ Rocher 1986: 148.

¹¹ Rocher 1986: 148–149.

¹² Lásd: *Bhāg.* 1.1.1, magy.

¹³ Rocher 1986: 149.

ként Jīva Gosvāmī írt teljes magyarázatot *Krama-sandarbhā* címmel. Sanātana Gosvāmī csak a Tizedik Énekhez írt kommentárt. Őket követte Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura (1638–1708) *Sārārtha-darśinī* magyarázata, s még lehetne folytatni a sort a többi *vaiṣṇava* és nem *vaiṣṇava sampradāyák* tagjaival.

3. Mit mondanak a védikus írások a purāṇákról?

Egyes tudósok azt állítják, hogy a Védák és a *purāṇák* közt nincs semmi kapcsolat. Max Müller meglehetősen korán pálcát tört e késeinek tekintett írások felett, holott akkoriban még csak egyetlen *purāṇát* adtak ki nyomtatásban (Wilson *Viṣṇu-purāṇāja*), egy másikat részben (Burnouf *Bhāgavata-purāṇāja*), a többit pedig Wilson kivonataiból ismerték valamilyen mértékben. Ennek ellenére többen mérvadónak tekintették Max Müller *purāṇákra* vonatkozó elképzeléseit.¹⁴

Az általános vélemény azonban az, hogy a *purāṇákat* nem lehet elválasztani a Védáktól,¹⁵ sőt egyidősek velük. Ennek bizonyítékeként először nézzük meg a *śrutit*, amit egyes filozófusok mindig felsőbbrendűnek és ősbibbnek tartanak a *smṛtivel* szemben!

3.1. A négy Védá kijelentései

Az alábbi szentírásokból idézek most sorra: (1) *Atharva-veda*, (2)-(3) *Chāndogya-upaniṣad*, (4) *Brhad-āraṇyaka-upaniṣad*, (5) *Gopatha-brāhmaṇa*.

¹⁴ Rocher 1986: 13.

¹⁵ Rocher 1986: 14.

(1) *ṛcaḥ sāmāni chandāmsi
purāṇam yajuṣā saha
ucchiṣṭāj jajñire sarve
divi devā divi-śritāḥ*

„A Ṛg-, a Sāma-, a Yajur-, és az Atharva-veda a Legfelsőbb Úrtól származik a purāṇákkal együtt, és az összes félisten a mennyei bolygókön lakozik.”¹⁶

(2) *ṛg-vedaṁ bhagavo ‘dhyemi yajur-
vedaṁ sāma-vedaṁ ātharvanam
caturtham itihāsam purāṇam
pañcamam vedānām vedaṁ*

„Tiszteletreméltó uram! Áttanulmányoztam a Ṛg-, Yajur-, Sāma- és Atharva-vedákat, valamint az itihásákat és a purāṇákat, amelyek az ötödik Védá.”¹⁷

(3) *nāma vā ṛg-vedo yajur-vedaḥ
sāma-veda ātharvaṇas
caturtha itihāsa-purāṇaḥ
pañcamo vedānām vedaḥ.*

„Ṛg-veda, Yajur-veda, Sāma-veda és Atharva-veda a négy Védá neve. Az itihásák és a purāṇák az ötödik Védá.”¹⁸

(4) *evam vā are ‘sya mahato
bhūtasya niḥśvasitam etad yad
ṛg-vedo yajur-vedaḥ sāma-vedo
‘tharvāṅgirasa itihāsaḥ purāṇam*

„A Ṛg-veda, a Yajur-veda, a Sāma-veda, az Atharva-veda, valamint az itihásák és a purāṇák mind a Legfelsőbb Lény lélegzetéből jelentek meg.”¹⁹

¹⁶ *Atharva-veda* 11.7.24.

¹⁷ *Chāndogya-upaniṣad* 7.1.2; idézi: *Tattva-sandarbhā*, Anuccheda 13.4.

¹⁸ *Chāndogya-upaniṣad* 7.1.4; idézi: *Tattva-sandarbhā*, Anuccheda 13.5 magy.

¹⁹ *Brhad-āraṇyaka-upaniṣad* 2.4.10; idézi: *Tattva-sandarbhā*, Anuccheda 12.4.

(5) „Így az összes Védá megjelent a kalpákkal, a rahasyákkal, a brāhmaṇákkal, az upaniṣadokkal, az itihāsákkal, az anvākyātákkal és a purāṇákkal együtt.”²⁰

Ganesh Vasudeo Tagare professzor egyértelműen kijelenti, hogy a purāṇák a Védákkal azonos korban léteztek, s a fenti idézeteken kívül további bizonyítékokra mutat rá, melyek ugyancsak a négy Védában találhatók: *Atharva-veda* 15.6.11, *Gopatha-brāhmaṇa* 1.2.10, *Śatapatha-brāhmaṇa* 14.6.10.6, *Taittirīya-āraṇyaka* 2.10, valamint a *Chāndogya-upaniṣad* 7.1.7.²¹

Ezenkívül a *Bhāgavatam* a védikus *gāyatrī-mantra* magyarázata is egyben. Ebből pedig az következik, hogy az *itihāsák* és a *purāṇák* azok számára íródtak, akik nem képesek megérteni e magyarázatok nélkül a Védákat, s nem jogosultak arra, hogy a védikus *mantrákat* vibrálják. Ezt maga a *Bhāgavatam* támasztja alá, ahol Sūta Gosvāmī elmondja, hogy Vyāsadeva azért osztotta fel a Védákat, hogy leegyszerűsítse a megértés folyamatát az átlagemberek számára.²²

3.2. Az eredeti purāṇaveda

A következő versben az ötödik Védaként említik a *purāṇákat*:

*ṛg-yajuh-sāmātharvākhyā
vedās catvāra uddhṛtāḥ
itihāsa-purāṇaṁ ca
pañcamo veda ucyate*

²⁰ *Gopatha-brāhmaṇa Pūrva* 2.10; idézi: *Tattva-sandarbhā*, Anuccheda 13.

²¹ Tagare 1992: xvii.

²² Lásd: *Bhāg.* 1.4.19.

„A tudás eredeti forrását [a Védát] négy különálló részre osztották fel, a purāṇákban említett történelmi tényeket és hiteles történeteket pedig az ötödik Védának nevezik.”²³

Ha tovább kutatunk ebben a témában, akkor azt találjuk, hogy létezett egy ősi forrás, ami az összes *purāṇa* alapja volt.

Jīva Gosvāmī azt írja a *Tattva-sandarbhā* 14. *anucchédájában*, hogy amikor Sūta Gosvāmī a *Vāyu-purāṇában* a *Yajur-veda* „maradék részéről” beszél, az az eredeti *purāṇa* 400.000 versből álló összegezésére utal.²⁴ Majd a *Śiva-purāṇa Vāyavīya-saṁhitā* részéből idéz, ahol az áll, hogy Vyāsa előbb lerövidítette az eredeti Védát, s csak azután osztotta (*vyasta*) négyfelé. Hasonlóképpen, a felsőbb bolygókon (*amartya-loke*) az eredeti *purāṇa* is sokkal hosszabb: egymilliárd versből áll (*śata-koṭi-pravistaram*). Így a Földünkön bemutatott változat csupán egy tömörített (*saṅkṣiptam*) válogatás.²⁵

A *Matsya-purāṇa* szóról-szóra ugyanezt állítja: [...] *adyāpy amartya-loke tu śata-koṭi-pravistaram / tad-artho 'tra catur-lakṣaḥ saṅkṣeṇa niveṣitaḥ*. Eszerint tehát az egymilliárd versből álló eredeti *purāṇának* a lényegét mutatja be az itt fellelhető tizenhét *mahāpurāṇa*.²⁶

Az eddigieket összefoglalva: Amikor Vyāsadeva felosztotta az eredeti *Yajur-vedát* négy részre, maradt még egymilli-

²³ *Bhāg.* 1.4.20.

²⁴ *Vāyu-purāṇa* 60.21–22.; idézi: *Tattva-sandarbhā*, Anuccheda 14.

²⁵ *Śiva-purāṇa* 7.1.137–138.; idézi: *Tattva-sandarbhā*, Anuccheda 15.

²⁶ *Matsya-purāṇa* 53.9–11; idézi: *Tattva-sandarbhā*, Anuccheda 14.

árd vers, ami a mennyei bolygók eredeti purāṇája. Vyāsadeva ennek összegzéseként emelt ki 500.000 verset a halandók részére: 400.000-et a tizennyolc *purāṇában*, 100.000-et pedig a *Mahābhāratában* találunk meg. Így a *purāṇák* valóban a négy Veda szerves részei.

Ludo Rocher több tudóst is említ a könyvében (pl.: Sudhakar Malaviya, A. C. Bhaktivedanta Swami, Vans Kennedy), akik egyértelműen amellett teszik le a voksukat, hogy a *purāṇák* a négy Veda magyarázatai.²⁷ Majd hangot ad azoknak is, akik a sajnálatukat fejezik ki amiatt, hogy a *purāṇaveda*, az eredeti forrásmű elveszett.²⁸ A fentiek alapján talán részben megnyugtathatjuk őket: egyszerűen csak számunkra megközelíthetetlen régiókban őrzik.

4. A purāṇák témái

A tradíció szerint a *purāṇák* legfontosabb ismérvei, hogy öt illetve tíz témát mutatnak be. Az öt téma az *upapurāṇákra* vonatkozik, a tíz pedig a *mahāpurāṇák* sajtóságos jellemzője.²⁹

4.1. Az öt téma

A *purāṇák* alapvetően öt témával foglalkoznak. A *Matsya-purāṇában* a következő vers mutatja be ezeket:

*sargaś ca pratisargaś ca
vaṁśo manvantarāṇi ca
vaṁśānucaritaṁ ceti
purāṇaṁ pañca-lakṣaṇam*

²⁷ Rocher 1986: 14–16.

²⁸ Rocher 1986: 17.

²⁹ *Bhāg.* 12.7.10.

„A purāṇák öt jellemzője a következő: Leírják (1) az univerzum teremtését, (2) annak pusztulását (v. annak újjáteremtését a pusztulást vagy özönvizet követően),³⁰ (3) a dinasztikiakat, (4) a manvantarákat és a (5) dinasztikiák krónikáját.”³¹

A szanszkrit szavak jelentései:

1. *sarga* – teremtés
2. *pratisarga* – megsemmisülés
3. *vaṁśa* – dinasztikiák
4. *manvantarāṇi* – a Manuk váltakozásai
5. *vaṁśānucarita* – dinasztikiák krónikája

Az öt téma teljes mértékben megfeleltethető a tíz témának, s ezeket a következő alpontban fogom bemutatni.

4.2. A tíz téma

A tíz témát Śukadeva Gosvāmī (kb. i.e. 3000) mondja el elsőként a *Śrīmad-Bhāgavatam* Második Énekében:

*atra sargo visargaś ca
sthānaṁ poṣaṇam ūtayaḥ
manvantareśānukathā
nirodho muktir āśrayaḥ*

„Śrī Śukadeva Gosvāmī így szól: A *Śrīmad-Bhāgavatam* a következő tíz témával foglalkozik: az univerzum teremtése, a másodlagos teremtés, a bolygórendszerek, az Úr menedéke, a teremtő impulzus, a Manuk váltakozása, Isten tudománya, visszatérés Istenhez, a felszabadulás és a summum bonum.”³²

Sūta Gosvāmī a Tizenkettedik Énekben ugyancsak felsorolja a tíz témát:

³⁰ Az *Amara Kośa* 1.6.5 is ír ugyanezekről a jellemzőkről. A zárójelbe tett fordítás a következő forrásból származik: Tagare 1992: xviii.

³¹ Singh 1997: 53.

³² *Bhāg.* 2.10.1.

*sargo 'syātha visargaś ca
vṛtti-rakṣāntarāṇi ca
vaṁśo vaṁśānucarītaṁ
saṁsthā hetur apāśrayaḥ
daśabhir lakṣaṇair yuktaṁ
purāṇaṁ tad-vido viduḥ
kecit pañca-vidhaṁ brahman
mahad-alpa-vyavasthaya*

„Óh, brāhmaṇa, a témában járatosak véleménye szerint a purāṇák tíz fő témát tartalmaznak: az univerzum teremtése, a másodlagos teremtés, az élőlények fenntartása, a védelmük, a különböző Manuk uralkodása, a királyi dinasztiák, a nagy királyok tettei, a pusztulás, a motiváció és a legfőbb menedék. Egyes bölcsek azt mondják, hogy ezt a tíz témát a nagy purāṇák tárgyalják, míg a kisebb purāṇák ötöt.”³³

Ludo Rocher a könyvében egyszerűen csak egymás mellé helyezi ezt a két listát, de nem indokolja a döntését.³⁴ Valójában nem ilyen egyszerű a helyzet, mert e két felsorolás egyes témái összevonva szerepelnek. Magyarozatként az alábbi táblázatban összegzem a két Gosvāmī kijelentését, alatta pedig az ācāryák indoklását adom meg:

Śukadeva Gosvāmī	Sūta Gosvāmī
a1. <i>sarga</i> (az univerzum teremtése)	b1. <i>sarga</i> (az univerzum teremtése)
a2. <i>visarga</i> (másodlagos teremtés)	b2. <i>visarga</i> (másodlagos teremtés)
a3. <i>sthānam</i> (bolygórendszerek)	b3. <i>vṛtti</i> (az élőlények fenntartása)

³³ Bhāg. 12.7.9–10.

³⁴ Rocher 1986: 27.

Śukadeva Gosvāmī	Sūta Gosvāmī
a4. <i>poṣaṇam</i> (az Úr menedéke)	b4. <i>rakṣa</i> (védelem)
a5. <i>ūti</i> (teremtő impulzus)	b5. <i>hetu</i> (motiváció a tettekre)
a6. <i>manvantara</i> (Manuk váltakozása)	b6. <i>antara</i> (Manuk uralkodása)
a7. <i>īśānukathā</i> (Isten tudománya)	b7. <i>vaṁśa</i> (királyi dinasztiák)
a8. <i>nirodha</i> (visszatérés Istenhez)	b8. <i>vaṁśānucarita</i> (a királyok tettei)
a9. <i>mukti</i> (felszabadulás)	b9. <i>saṁsthā</i> (pusztítás)
a10. <i>āśraya</i> (summum bonum)	b10. <i>apāśraya</i> (legfőbb menedék)

Az első két témánál nyilvánvaló az azonosság. A harmadik téma esetében a bolygórendszerek (*sthānam*) tartják fenn az élőlényeket, s ez így megegyezik a *vṛttivel*. A negyedik téma (*poṣaṇam* és *rakṣa*) arra utal, ahogy az Úr megvédelmezi a híveit. Az ötödik téma az élőlények tetteire vonatkozik, mivel minden tettet megelőz egy motiváció vagy impulzus, ami teremtő erővel bír. A hatodik téma ugyancsak egyértelmű.

A hetedik téma, ami Śukadeva Gosvāmīnál Isten tudománya (*īśānukathā*), valószínűleg az Úrról (*īśa-*) és az ő híveiről (*-anu-*) szóló elbeszélésekre (*-kathā*) utal. Ez Sūta Gosvāmīnál két részre tagolódik: a királyi dinasztiákra vagy családfákra (b7. *vaṁśa*), valamint ezen királyok tetteinek a bemutatására (b8. *vaṁśānucarita*).

Śukadeva Gosvāmīnál az a8-as és az a9-es téma a visszatérés Istenhez (*nirodha*) és a felszabadulás (*mukti*). Itt a *nirodha* pontos jelentése az, hogy megsemmisü-

lés.³⁵ Ez utal egyrészt az univerzum, másrészt pedig a test megsemmisülésére, mivel amikor egy tiszta *bhakta* elhagyja a testét, akkor visszatér Istenhez. Ezt Sūta Gosvāmī egy témaként említi a pusztítás (b9. *saṁsthā*) esetében.

A tizedik téma szintén azonos. A két felsorolás tehát megegyezik, csak filozófiai szempontból átfedések vannak a hetedik, a nyolcadik és a kilencedik témák között. E tíz témához tartozó ismereteket a *Bhāgavatam* elemzésénél fogom részletesen bemutatni.

Befejezőként megmutatom, hogy az öt téma szintén megfeleltethető a tíz témának. (A tíz témához a Śukadeva Gosvāmī által használt kifejezéseket írom.) A lista tehát a következő:

- (1) *sarga* = (1) *sarga*, (2) *visarga*, (10) *āśraya*
- (2) *pratisarga* = (8) *nirodha*, (9) *mukti*
- (3) *vaṁśa* = (7) *īśānukathā*
- (4) *manvantarāṇi* = (6) *manvantara*, (3) *sthānam*
- (5) *vaṁśānucarita* = (7) *īśānukathā*, (4) *poṣaṇam*, (5) *ūti*, (10) *āśraya*³⁶

4.2.1. Királyi dinasztiák (vaṁśa)

A királyi dinasztiák leírása (*vaṁśa*), valamint a híresebb királyokról szóló történetek (*vaṁśānucarita*) a *purāṇák* elmaradhatatlan és egyik legszembe-tűnőbb jellemvonása. Ezt támasztja alá V. R. Ramachandra Dikshitar is a *Purāṇa Index* című könyve előszavában:

³⁵ Megsemmisülés (*Bhāg.* 1.5.20, szavankénti fordítás), a teremtés visszavonása (*Bhāg.* 2.4.12, szavankénti fordítás), megsemmisítés (*Bhāg.* 5.18.5, szavankénti fordítás).

³⁶ *Tattva-sandarbha*, Purport, 317.

„*Vitathatatlanul a vaṁśānucarita szemelvények a purāṇák leglényegesebb fejezetei. [...] Tizenkét purāṇa beszél a királyi dinasztiákról.*”³⁷

Habár egyes tudósok³⁸ történelmi szempontból nem sokra tartják a *purāṇák* királyi listáit, többen³⁹ mégis azt hangoztatják, hogy a dinasztiák leírásaiból sokat tanulhatunk. Egy idézet az utóbbi csoportból: „*Bármit is írtak vagy tettek a régi korok szerzői, őszinteség és pontosság jellemzi. [...] A királyi dinasztiáknak és birodalmaknak a purāṇákban fellelhető listái oly hatalmas mennyiségben látnak el bennünket pontos dátumokkal, hogy e tény még a történelmi feljegyzések e modern korában is megdöbbenő.*”⁴⁰

Tehát az általános vélemény az, hogy a *purāṇák* nem tisztán mitológiai jellegű írások, hanem történelmi tényeken alapulnak, és szereplői valóban éltek a régmúlt korokban.

A királylisták történelmi relevanciája szempontjából tehát megoszlik az indológusok véleménye: egy része azt pusztán fikciónak tekinti,⁴¹ mások viszont hiteles történelmi forrásnak. Ez utóbbihoz sorolható Vincent A. Smith, aki a *Bhāgavatam* Tizenkettedik Énekében található, jóslatoknak tekintett dinasztiák ágait kutatta

³⁷ Dikshitar 1995: xxxii.

³⁸ Pl.: William Ward (1811); Rocher 1986: 117.

³⁹ Pl.: V. R. Ramachandra Dikshitar (1937–38), K. P. Jayaswal (1934), Krishnamachariar (1937), Hazra (1962) s legfőképpen: Frederick Eden Pargiter (1913 és 1922); Rocher 1986: 118–119.

⁴⁰ Krishnamachariar, xiii; idézi: Rocher 1986: 119.

⁴¹ Pl.: A. B. Keith (1938), A. L. Basham (1973), D. D. Kosambi (1969); Rocher 1986: 120.

nagy eltökéltséggel.⁴² R. Morton Smith pedig egy cikksorozattal megalapozva (1957–58) szintén egy egész könyvet (1973) szentelt ennek a témának, amelyben i.e. 1800-tól egészen i.sz. 249-ig jut el a *purāṇákban* felsorolt dinasztiák listái alapján. Egészen addig elmegy, hogy kijelenti: a *purāṇák* történelmi szempontból egyeznek a régészeti leletekkel.⁴³

5. A mahāpurāṇák hármas felosztása

A *mahāpurāṇák* különböző *devaták* imádatára buzdítják az embereket. Erre úgy utalnak általában a *purāṇák* tanulmányozói, hogy erőteljes szektáriánus tulajdonságokkal bírnak e szentírások, s ez is utal újkeletű eredetükre.⁴⁴ Ezt a téves elképzelést azonban a legújabb kutatásokra hivatkozva Ludo Rocher is elutasítja.⁴⁵

Ezek a szentírások különböző lelki szinten lévő emberekhez szólnak, s mindenkinek azt az imádatformát javasolják, ami által előrehaladhatnak a lelki megvalósítás ösvényén. Erre utal a *Matsya-purāṇa* alábbi hármas felosztása is:

*pañcāṅgam ca purāṇam syād
ākhyānam itarat smṛtam
sāttvikeṣu ca kalpeṣu
māhātmyam adhikam hareḥ
rājaseṣu ca māhātmyam
adhikam brahmaṇo viduḥ
tadvad agneś ca māhātmyam
tāmaseṣu śivasya ca*

⁴² Vincent A. Smith, *Early History of India* [India korai történelme], 31–32., 41–43., 51., 230.; idézi: Rocher 1986: 119.

⁴³ Smith 1973: v.

⁴⁴ Rocher 1986: 18–24.

⁴⁵ Rocher 1986: 24.

*saṅkīrṇeṣu sarasvatyāḥ
pitṛṇām ca nigadyate*

„Egy purāṇának öt témát kell tartalmaznia. Az Úr Hari imádata leginkább a jószág kötőerejében (sattva) lévő írásokban található; az Úr Brahmā imádata a szentvedély (rajas) kötőerejében lévőekben; míg Agni és Śiva dicsőítése a tudatlanságban (tamas) lévőekben.”⁴⁶

A *Padma-purāṇa* pedig további részletekkel szolgál:

*vaiṣṇavam nārādīyaṅ ca
tathā bhāgavataṁ śubham
garuḍaṅca tathāpadmaṁ
varāham śubhadarśane
sattvikāni purāṇāni
vijñeyāni śubhāni vai
brahmāṅgaṁ brahmavaivartam
mārkaṇḍeyaṁ tathaiiva ca
bhaviṣyam vāmanaṁ brahmaṁ
rajasāni nibodhame
mātsyam kūrmaṁ tathāliṅgam
śaivam skandaṁ tathaiiva ca
āgneyam ca ṣaḍetāni
tamasāni nibodhame*

„Az Úr Śiva így szólt: Óh, csodálatos hölgy, tudd meg, hogy a Viṣṇu-, Nārada-, Bhāgavata-, Garuḍa-, Padma- és Varāha-purāṇák sāttvikák; a Brahmāṅga-, Brahmavaivarta-, Mārkaṇḍeya-, Bhaviṣya-, Vāmana- és Brahma-purāṇák rājasikák; és a Matsya-, Kūrma-, Liṅga-, Śiva-, Skanda- és Agni-purāṇák tāmasikák.”⁴⁷

Tehát mindegyik *purāṇa* azzal a céllal született, hogy Isten-tudatot ébresszen az

⁴⁶ *Matsya-mahāpurāṇa* 53.65, idézi: *Tattva-sandarbhā* Anuccheda 17.3.

⁴⁷ *Padma-purāṇa*, Uttara-khaṇḍa 236.18–21.

emberekben, a célközönségük azonban eltér egymástól.

Akik közvetlenül Isten iránt érdeklődnek, azok az emberek a *sāttvika-purāṇákat* fogják olvasni. Ezeket az embereket elsősorban a lényeg érdekli, s az a kérdés vezérli őket a kutatásuk során, hogy „mi a helyes út?”.

A *rājasika-purāṇák* olyan emberek számára készültek, akiket az érzelmek, a szenvedély érdekli. Ezek a *purāṇák* gyakorlatilag ugyanazokat a történeteket beszélik el, mint a *sāttvika-purāṇák*, csak eltérő formában: itt már nem olyan hangsúlyos Isten szerepe, és inkább a cselekményen van a hangsúly. Az ilyen embereket motiváló kérdés: „Kinek van igaza, s kinek nincs igaza?”

A *tāmasika-purāṇák* pedig azok számára íródtak, akiket nem érdekli Isten, csak a történetek, mindenféle konklúzió nélkül. Nincs lényegretörő kérdés az elméjükben – egyszerűen csak szeretnek beszélni.

Minden *purāṇa* kiemel egy imádandó *devatát* (*iṣṭa-deva*), az emberek pedig a rájuk ható kötőerők alapján kötelezik el magukat egyik vagy másik szentírás mellett. Természetesen mindenkire e három kötőerő keveréke hat, csak bizonyos élethelyzetekben valamelyik kötőerő dominánsá válik. Ezért Śrīla Prabhupāda a *Caitanya-caritāmṛtában* ezt írja: „Amikor a jóság kötőereje keveredik a szenvedély kötőerejével, az ember a napistent, *Vivasvānt* imádja. Amikor a jóság a tudatlanság kötőerejével keveredik, *Gaṇapatit*, *Gaṇeśát*, amikor pedig a szenvedély minősége a tudatlanság minőségével vegyül, akkor *Durgāt*, azaz *Kālīt*, a külső energiát

imádja. Amikor valaki egyszerűen csak a tudatlanság kötőerejének hatása alatt áll, az Úr Śiva híve lesz, mert az Úr Śiva a tudatlanság kötőerejének uralkodó istensége ebben az anyagi világban. Amikor azonban valaki teljesen mentes az anyagi természet minden kötőerejének befolyásától, tiszta vaiṣṇavává válik az odaadás szintjén.”⁴⁸

Tehát a különböző *devaták* imádói mind eltérő mentalitással rendelkeznek. A felszabadulás szintjén viszont az ember Viṣṇu hívévé, azaz *vaiṣṇavává* válik, mivel Viṣṇu a Legfelsőbb Úr, a félistennek pedig mind az ő szolgálói, azaz ők is *vaiṣṇavák*. Közülük is az Úr Śiva a legkiválóbb *vaiṣṇava*: *vaiṣṇavānām yathā śambhuḥ*.⁴⁹

Az alábbi táblázat bemutatja, hogy a tizenhét *mahāpurāṇa* közül melyik kinek az imádatát hangsúlyozza, s hogy milyen kötőerők vonatkoznak rá.⁵⁰ Ez a beosztás nem azt jelenti, hogy bizonyos *purāṇák* a jóság, más *purāṇák* pedig a szenvedély vagy a tudatlanság kötőerejében vannak, hiszen ezek transzcendentális szentírások, azaz az anyagi minőség felett állnak. Inkább arra utal, hogy e három kötőerő egyikében vagy másikában lévő emberekhez szólnak, s ennek megfelelő nyelvezeten íródtak.

A jóság minőségébe tartozó embereknek szóló *purāṇák* közül egyértelműen kiemelkedik a *Bhāgavata-purāṇa*, mivel az a tiszta jóság szintjén helyezkedik el.

⁴⁸ Cc. Madhya-līlā 24.330 magy.

⁴⁹ Bhāg. 12.13.16.

⁵⁰ Premamoya 2005: 65.

A purāṇa neve	Célja	Jellemzője
<i>Bhāgavata</i>	Kṛṣṇa	kötőerők feletti tiszta jóság
<i>Viṣṇu</i>	Viṣṇu	jóság
<i>Varāha</i>	Viṣṇu	jóság
<i>Padma</i>	Viṣṇu	jóság
<i>Nārada</i>	Viṣṇu	jóság
<i>Garuḍa</i>	mennyei bolygók	jóság-tudatlanság
<i>Vāmana</i>	Viṣṇu	szenvedély-jóság
<i>Brahma</i>	Brahmā	szenvedély
<i>Brahmāṇḍa</i>	Brahmā	szenvedély
<i>Brahma-vaivarta</i>	Brahmā	szenvedély
<i>Bhaviṣya</i>	Brahmā	szenvedély
<i>Mārkaṇḍeya</i>	Śiva	szenvedély-tudatlanság
<i>Matsya</i>	Viṣṇu	tudatlanság-jóság
<i>Liṅga</i>	Śiva	tudatlanság
<i>Skanda</i>	Śiva	tudatlanság
<i>Kūrma</i>	Śiva	tudatlanság
<i>Śiva</i>	Śiva	tudatlanság
<i>Agni</i>	mennyei bolygók és Pitṛ-loka	mély tudatlanság

A jóság kötőerejében lévő további öt purāṇa közül a *Garuḍa-purāṇa* a mennyei bolygókat jelöli meg célként, ezért ez a jóság minőségének alsó szintjét érinti. Habár a mennyei bolygókra azok a személyek emelkedhetnek fel, akik a jóság kötőerejében hagyják el a testüket, ez a cél mégis alacsonyabb rendű az Úr Viṣṇu

elérésénél, mert amíg a mennyei bolygók az átmeneti anyagi világban helyezkednek el, addig az Úr Viṣṇu az örökkévaló lelki világban található meg.

A *Vāmana-purāṇa* kiemelkedik a szenvedély kötőerejében lévő emberekhez szóló purāṇák közül, mert az Úr Viṣṇu imádatával átvezeti őket a szenvedélyből a jóság kötőerejébe. A *Mārkaṇḍeya-purāṇa* pedig „alulra” került, mert az Úr Śivát dicsőítve az olvasóit átvezeti a tudatlanságból a szenvedélybe.

A tudatlanság kötőerejében lévő embereknek szóló purāṇákban általában az Úr Śiva az imádandó istenség. Ezzel szemben a *Matsya-purāṇa* – mivel az Úr Viṣṇut jelöli meg imádandóként – kivezet a tudatlanságból a jóságba. Az *Agni-purāṇa* pedig, amely a mennyei bolygókat és az ősatyák bolygóját, Pitṛ-lokát dicsőíti, a legmélyebb tudatlanságban lévő emberekhez szól.

A purāṇák tehát azzal a céllal íródtak, hogy a különböző mentalitású embereket a tudatlanság és a szenvedély kötőerejéből a jóság kötőereje felé tereljék. Akik pedig eljutottak a jóság szintjére, azok számára a *Bhāgavata-purāṇa* tanulmányozása és a benne foglaltaknak a követése javasolt, s ily módon eljuthatnak a tiszta jóságig, a szennyezetlen lelki szintre. Így értetűvé válik a *Bhāgavata-purāṇa* alábbi kijelentése: *śrīmad-bhāgavatam purāṇam amalam*: „A Śrīmad-Bhāgavatam a szep-lőtlen purāṇa.”⁵¹

⁵¹ *Bhāg.* 12.13.18 (részlet).

6. A Bhāgavata-purāṇa keletkezésének körülményei

Vyāsadeva a *Bhāgavatamot* írta le utolsóként a tizenennyolc *purāṇa* közül. A történet szerint Vyāsa elégedetlen volt addigi írói tevékenységével, pedig már megírta a négy Védát, a *purāṇákat* és a *Mahābhāratát*. Hiányérzete támadt, s miközben ezen gondolkozott, megérkezett a lelki tanító mestere, Nārada Muni. Amikor feltárta neki az elméjét, Nārada rögtön rátért a lényegre, és szelíden megfeddte: „*Nem beszélteél az Istenség Személyiségének fenséges és makulátlan dicsőségéről. Mit ér az a filozófia, amely nem nyújt elégedettséget az Úr transzcendentális érzékeinek? Óh, nagy bölcs! Részletesen leírtad a vallásos cselekedetekkel kezdődő négy elvet, ám az Istenség Személyisége, Vāsudeva dicsőségéről nem beszéltél.*”⁵²

Śrīla Prabhupāda magyarázatában rávilágít a *Bhāgavatam* és a többi *purāṇa* közti leglényegesebb különbségre. Amint látni fogjuk az alábbi idézetből, ez a „kritika” a négy Védára is ugyanúgy vonatkozik. „*Śrī Nārada azonnal kimondta a pontos diagnózist: Vyāsadeva elégedetlenségének alapvető oka az, hogy a különféle purāṇák összeállításánál során szándékosan kerülte az Úr dicsőítését. Írt az Úr (Śrī Kṛṣṇa) dicsőségéről, de nem annyit, mint amennyit a vallásosságról, a gazdasági fejlődésről, az érzékkielégítésről és a felszabadulásról. Ez a négy dolog messze alacsonyabb rendű az Úr odaadó szolgálatánál.*”⁵³

Ebből az derül ki, hogy a négy Véda által hangsúlyozott négy vallásos elv – *dharma* (vallásosság), *artha* (gazdasági fejlődés), *kāma* (érzékkielégítés), *mokṣa* (felszabadulás) – alacsonyabb rendű a *bhaktinál*. Ez egy nagy témakör, s erről most nem kívánok részletesebben írni. Itt most csak az a lényeg, hogy a *Bhāgavatam* magasabb rendű elveket hangsúlyoz az összes többi *purāṇával*, a négy Védával s még a *Mahābhāratával* szemben is, s emiatt különleges helyzetet foglal el közöttük.

Nārada tehát ennek megfelelően konkrét utasítással látta el Vyāsadevát: írjon a Mindenható Úr (Kṛṣṇa) cselekedeteiről, mert ez a kiváló bölcsöket is elégedetté teszi, s emellett „*a közönséges emberek gyötrelmeit is enyhíti*”.⁵⁴ Vyāsadeva ennek megfelelően szerkesztette meg a *Bhāgavata-purāṇát*.

A *Śrīmad-Bhāgavatam* szerint így a Legfelsőbb Úr eredeti, végső formája Śrī Kṛṣṇa,⁵⁵ Viṣṇu pedig az ő kiterjedése.⁵⁶ Ezért a leghosszabb ének (a Tizedik) csak Kṛṣṇáról szól. Az előtte lévő kilenc ének pedig fokozatosan bemutatja Śrī Kṛṣṇa különféle kiterjedéseit és azok cselekedeteit, hogy az emberi formában megjelenő Śrī Kṛṣṇa – anyagi szemléletmód alapján – közönségesnek tetsző tettei kellő lelki megvilágításba kerüljenek. Azaz: bármit is tesz az Úr – akár felemeli a Govardhana-hegyet, akár más feleségeivel táncol az éjszaka kellős közepén – az mind teljes mértékben transzcendentális, és emiatt ezek a tettek mind makulátlanok és utánoszhatatlanok.

⁵² *Bhāg.* 1.5.8–9.

⁵³ *Bhāg.* 1.5.9 magy.

⁵⁴ *Bhāg.* 1.5.40.

⁵⁵ *Bhāg.* 1.3.28.

⁵⁶ *Bhāg.* 1.3.1.

Felhasznált irodalom

- Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, A. C.:** *Śrī Caitanya-caritāmṛta*. The Bhaktivedanta Book Trust, 1996.
- Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, A. C.:** *Śrīmad-Bhāgavatam* (Első Ének). The Bhaktivedanta Book Trust, 1993.
- Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, A. C.:** *Śrīmad-Bhāgavatam* (Második Ének). The Bhaktivedanta Book Trust, 1992.
- Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, A. C.:** *Śrīmad-Bhāgavatam* (Ötödik Ének). The Bhaktivedanta Book Trust, 1994.
- Chand M. A., Devi:** *Atharva-veda*. Munshiram Manoharlal Publishers, New Delhi, 1999.
- Dikshitar, V. R. Ramachandra:** *The Purāṇa Index*. Motilal Banarsidass Publishers, Delhi, 1995.
- Hṛdayānanda dāsa Goswami and co.:** *Śrīmad-Bhāgavatam* (Twelfth Canto). The Bhaktivedanta Book Trust, 1999.
- Jīva Gosvāmī:** *Tattva-sandarbhā*. Lál Kft., Somogyvámos, 2010.
- Premamoya dāsa:** *Gauḍīya-vaiṣṇava episztemológia* (Oktatási segédanyag). Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola, Budapest, 2005.
- Rocher, Ludo:** *The Purāṇas*. Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1986.
- R. Morton Smith:** *Dates and Dynasties in Earliest India*. Delhi, Motilal Banarsidass, 1973.
- Singh, Nag Sharan:** *The Matsyamahā-purāṇam*, Part I. Nag Publishers, Delhi, 1997.
- Sirkin, Natalie P. R.:** H. H. Wilson and a Gamesmanship in Indology. In: *Asian Studies* 3, 1965
- Tagare, Ganesh Vasudeo:** *The Bhāgavata Purāṇa*. Motilal Banarsidass Publishers, Delhi, 1992.
- Tagare, Ganesh Vasudeo:** *The Padma-purāṇa*. Motilal Banarsidass Publishers, Delhi, 1988-1992.
- Tóth-Soma László:** *Veda-rahasya*. Bába és Társai Kiadó, Szeged, 1997.

